

שבת ט

משה שווערד

1. ספר שערים מצויינים בהלכה

דף ט. אסקופא משמשת שתי רשויות. פרש"י במבוי שהכשירו כלחי וכו'. קשה להבין הסוגיא למי שלא למד מס' עירובין, ולכן אעתיק כעין הקדמה. הגם דתנין לעיל גדרי רה"י, צריך שנדע דכשיש למבוי ג' מחיצות, רוב ראשונים סוברים דהוא רה"י מה"ת, ומדרבנן אינה כרה"י ודנין אותה ככרמלית, והרמב"ם [שבת פי"ד ה"א, פי"ז ה"ט] סובר, דגם מה"ת אינה רה"י עד שיהא לה לחי בצד רביעית, [עי' ב"ח ס' שמה דגם שיטת רש"י לעיל (ו: ד"ה קמ"ל) נמי כן. ועי' ביאור הלכה ריש ס' שסג] וכשיש לחי זהו מחיצה גמורה, אבל קורה אין לו דין מחיצה אלא הכירא, וזהו דוקא כשאין רוחב הקורה ד' טפחים, אבל כשרחב ד', אז הלמ"ס פי תקרה יורד וסותם, גוד אחית. ועי' במגיד משנה (שבת פי"ד ופי"ז).

2. תוספות מסכת שבת דף ט עמוד א

גזירה משום תל ברה"ר - אומר ר"י דמבית לעלייה לא אסר ר"מ לטלטל דלא יבא לטלטל בכך מרה"ר לעלייה דמינכר מחיצתא ולא טעו אינשי בהכי אלא דוקא תל ברה"י גזר אטו תל ברה"ר דליכא מחיצות ובריש כל גגות (עירובין דף פט: ושם) מפרש דלא אמר ר"מ אלא כגון עמוד ואמת הריחים דקביעי אבל לא מכתשת ודברים המטלטלים ואומר ר"י דאע"ג דקי"ל כר"מ בגזירותיו אפילו לגבי רבים כדמוכח בריש אע"פ (כתובות ד' נז). גבי הא דאמר ר"מ אסור להשהות אשתו אפי' שעה אחת בלא כתובה הכא אין הלכה כר"מ דבפ' כל גגות (עירובין ד' צא. ושם) פסקינן בהדיא הלכה כר"ש דפליג עליה וקאמר א' גגות וא' חצרות וא' קרפיות רשות אחת הן לכלים ששבתו בתוכן ושרי לטלטל מגג לחצר.

3. רש"י מסכת שבת דף ט עמוד ב

עד שיתפלל - שמא ישכח ולא יתפלל, והא אפילו בחול נמי, והא דתני הכא - [1] משום דדמי להא דתני גבה: לא יצא החייט במחטו ערב שבת עם חשכה, שמא ישכח ויצא משתחשך.

4. חתם סופר מסכת שבת דף ט עמוד ב

לא ישב אדם לפני הספר וכו' נדחק רש"י מאי שייכות לכאן [2] וקצת י"ל למ"ד סמוך למנחה גדולה ובתספורת בן אלעשה שהוא תספורת של כה"ג וקי"ל כהן גדול מסתפר מע"ש לע"ש שהמשמורת מתחדשת בו. ואין לגלח בע"ש מן מנחה קטנה ולמעלה עיין מג"א סי' רנ"א סוף סק"ה בשם האר"י ז"ל ועיין סי' ר"ס ס"א דכל אדם מצוה לגלח בע"ש אם שערות ראשו גדולים וא"כ שייך הך דינא לע"ש:

5. שפת אמת מסכת שבת דף ט עמוד ב

במתני' לא ישב אדם לפני הספר כו' פי' רש"י דהא אפי' בחול נמי ותני לה אגב לא יצא החייט כו' אבל אם כן הו"ל למיתני ל"י החייט ברישא [ועי' מ"ש הרע"ב בזה] [3] לכן נראה דהוי ס"ד לומר דבע"ש יהי' מותר אע"ג דבחול אסור כיון דע"כ יהי' צריך להפסיק משום איסור שבת וממילא יזכור להתפלל ומשום איסור שבת לא מציינו שגזרו שלא להתחיל במלאכה סמוך לחשיכה גם י"ל דע"ש יזכור ע"י התקיעות שהיו תוקעין להבטיל העם ממלאכה:

6. רבי עקיבא איגר מסכת שבת דף ט עמוד ב

מתני' לא ישב אדם. [1] לא ערבי' עם אידך דבזה שייך הגזירה טפי מכלהו, משום דבאינד כשיראה שעובר הזמן אם ירצה יוכל להפסיק משא"כ בזה לא יפסיק באמצע התספורת משום כבוד הבריות. (ש"ל).

7. פתח עינים מסכת שבת דף ט עמוד ב

לא ישב אדם וכו' יכנס אדם וכו' דקדקו הלומדים דאמאי לא ערבינהו ותנינהו ולתני לא ישב אדם לפני הספר ולא יכנס למרחץ וכו' ולא לדין סמוך למנחה עד שיתפלל. [2] והשבתי דרבינו הקדוש סוף התנאים סידר כל המשניות שהיו שגורות לפום רבנן וסילת וזיקא אמרות טהורות כנודע דהיו משניות קודם רבינו הקדוש וכדתנן א"ר יוסי אשריך כלים וכו' וזה גלוי וידוע ובכך אפשר דהני תרי בבי היו שגורות בפיהם דתנא אחד תני לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה עד שיתפלל. ואח"ך בא רעהו תנא אחר וראה דהיה שגור חלוקה ראשונה והוסיף חלוקה שנית ורבינו הקדוש רוחו הוא קבצן לשתי חלוקות כמו שהיו שגורות. ודרך חידוד אמרתי דלהורות דחלוקת ואם התחילו אין מפסיקין מיירי גם שהתחילו בהגיע הזמן כמש"ל להכי נקט סמוך למנחה בחלוקה ראשונה ובשניה לא תנייה וקתני ואם התחילו להורות דאם התחילו לא קאי דוקא אסמוך למנחה אלא אפילו הגיע זמן:

8. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת שבת דף ט עמוד ב

מתני', לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה עד שיתפלל. והיינו דחיישי' שמא ישכח להתפלל, והנה לגבי שבת קיי"ל לקמן דף יב: דאף דאסור לקרות לאור הנר, מחששא שמא ישכח ויטה את הנר, מ"מ לשנים מותר לקרות יחדיו [אם הם עוסקים בענין אחד], ומשום דמידכרי אהדדי, והנה קיי"ל למ (יו"ד סי' קנ"ו) דאסור להסתפר מגוי, [מחששא שמא יהרגנו], וא"כ בסתמא איירי הכא כשהוא מסתפר מישראל, וא"כ צ"ב דהא כיון דיש במעשה זה שני ישראלים, מ"מ חיישי' שמא ישכח מלהתפלל, הא גבי הטייה מבו' דבשנים לא חיישי' דמדכרי אהדדי, ונראה לבאר בפשוטו, דבהטייה בשבת דעצם המעשה הוא איסור מוחלט, ע"כ שפיר סמכינן אתרי. דכיון שיראה האחד שחבירו בא לעשות מעשה האסור במוחלט, מיד ימנענו, אבל הכא בתספורת, דאין כאן איסור ברור ומוחלט, וכל האיסור הוא תלוי בזמן, ויתכן שכבר התפלל מקודם, ע"כ לא מהני, דאין כאן דבר מוגדר שיוזכר חבירו למונעו מעשייתו, אמנם כ"ז באופן דיש שנים בסתמא אבל היכא שמינה במפורש שומר להזכירו להתפלל הוא כבר נדון אחר.

9. ספר שערים מצויינים בהלכה

דף ט: משנה לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה וכו'. לקמן בגמ' פרש"י (ד"ה מנחה גדולה ומנחה קטנה) דסמוך היינו חצי שעה, ומסתייע מגמרא פסחים (נח.). וכן במתני' (שם צט:) ערבי פסחים סמוך למנחה, פירשו המפרשים חצי שעה. ומ"מ אינו כלל בכל מקום להגביל תיבת סמוך, על חצי שעה, דבמס' נדה (סו:) איתא, סמוך לחפיפה טבילה, ולא הגבילו על זמן זה. וכן חייב להפריש עצמו סמוך לוסתה, וג"כ אינו מוגבל לזמן חצי שעה. ולפ"ז י"ל דחז"ל הגבילו לכל דבר ודבר זמן בפנ"ע, וכן זמן החינוך לקטנים אינו מוגבל על זמן אחד, כדאיתא במס' סוכה (מב.) קטן היודע לנענע וכו', היודע להתעטף וכו', לשמור תפילין וכו'. כתב הנמוקי' במס' ב"ק (י: מדפי הרי"ף) דמי שלא התפלל בעוד שיש לו זמן, מפני שסבור שעדיין ישאר לו זמן כו' ובין כך

עברה השעה שאינו נקרא מזיד ופושע, אלא הרי הוא בכלל טעה ולא התפלל שמתפלל שמים לתשלומין, ומיהו לענין תפלה יש לחוש ביותר מפני שאמרו לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה, וכיון שאינו רשאי לומר אני אעשה ולא אעבור, כשעושה הרי הוא כפושע, ועי' בב"י (או"ח סי' קח) דלא מקרי מזיד אלא כשמבטל התפלה בשאט נפש בלי שום טירדה. ועי' בפמ"ג (א"א סי' קח ס"ק יא).

10. רמב"ם יד החזקה הלכות תפלה ונשיאת כפים פרק א

(א) מצות עשה להתפלל בכל יום שנאמר ועבדתם את ה' אלקיכם מפי השמועה למדו שעבודה זו היא תפלה שנאמר ולעבדו בכל לבבכם אמרו חכמים אי זו היא עבודה שבלב זו תפלה ואין מנין התפלות מן התורה ואין משנה התפלה הזאת מן התורה ואין לתפלה זמן קבוע מן התורה:

11. המאירי על מסכת שבת דף ט/א

וזה שאמרו אח"כ מפסיקין לק"ש ואין מפסיקין לתפלה הוא מין הפסקה אחרת שהפסקה ראשונה פירושה שלא יפסיק ממלאכתו אלא יתפלל אחר מלאכתו וכגון שיש שהות ביום והפסקה זו פירושה שיעקור תפלה לגמרי מפני עסקו בתורה ופירוש הדברים במי שעוסק בדברי תורה שמפסיק לק"ש שהוא מן התורה ר"ל פסוק ראשון ואין מפסיק לתפלה שאינה אלא מדברי סופרים ולדעת האומר תפלה מן התורה ק"ש מיהא חמורה ממנה שהיא קבלת עול מלכות שמים

12. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף י/ב

[1] ואמר רבי יוסי ברבי חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב מאי דכתיב לא תאכלו על הדם לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם (איכא דאמרי) [2] אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן אמר רבי יוסי ברבי חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב כל האוכל ושותה ואחר כך מתפלל עליו הכתוב אומר ואותי השלכת אחרי גויך אל תקרי גויך אלא גאיך אמר הקדוש ברוך הוא לאחר שנתגאה זה קבל עליו מלכות שמים

13. ספר שערים מצויינים בהלכה

תאכלו קודם שתתפללו על דמכם, ונפק"מ בין הדרשות, דלפי הדרשה מחמת גאווה אם קרא ק"ש שזה קבלת עול מלכות שמים, מותר לאכול ולשתות אף שעדיין לא התפלל כל תפלתו, משא"כ לדרשת לא תאכלו על הדם אסור לאכול ולשתות קודם שגמר תפלת שמ"ע, עי' בתו"ת שם.

14. תוספות מסכת שבת דף ט עמוד ב

לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה עד שיתפלל - והא דאמר בערבי פסחים (דף צט: ושם) ערבי שבתות וערבי ימים טובים לא יאכל עד שתחשך היינו אפילו התפלל לא יאכל כדמפרש התם כדי שיכנס לשבת כשהוא בתאוה אבל לא התפלל אפילו בשאר ימים נמי אסור כדאמר הכא.

15. טור אורח חיים סימן רלב

וכשיגיע זמן תפלת המנחה יתפלל ומאוד צריך ליהזר בה דא"ר חלבו אמר רב הונא לעולם יזהר אדם בתפלת המנחה שהרי לא נענה אליהו אלא בתפלת המנחה שנאמר ויהי בעלות המנחה ויגש אליהו והטעם מפני שתפלת השחר זמנה ידוע בבקר בקומו ממטתו יתפלל מיד קודם שיהא טרוד בעסקיו וכן של ערב בלילה זמנה ידוע בבואו לביתו והוא פנוי מעסקיו אבל של מנחה שהיא באמצע היום בעוד שהוא טרוד בעסקיו צריך לשום אותה אל לבו ולפנות מכל עסקיו ולהתפלל אותה ואם עשה כן שכרו הרבה מאד וע"כ מנעו חכמים לכל אדם לעשות מלאכות הקבועות סמוך לזמן המנחה דתנן לא ישב אדם לפני הספר פי' להסתפר סמוך למנחה עד שיתפלל ולא יכנס למרחץ ולא לבורסקי ולא לדין ולא לאכול

16. ערוך השולחן אורח חיים סימן רלה סעיף טז

ודע דהטור והש"ע לא הזכירו רק איסור אכילה אבל הרשב"א כתב דכל הני דאסורים סמוך למנחה והיינו תספורת ומרחץ ובורסקי ודין וכן מבואר מלשון הלבוש אבל מלשון הרמב"ם והטור והש"ע מבואר דרק אכילה אסרו משום דממשיך השינה אבל שארי מלאכות אין ממשיכים השינה והלילה ארוכה ואין חשש בזה שתעבור הלילה ולא יתפלל וכן כתב אחד מהגדולים [א"ר סק"ו] ועוד דאי כל הני אסור גם בערבית

למה תנן בשבת [ט':] רק סמוך למנחה והו"ל לומר סמוך למנחה ולערבית אלא ודאי משום דבערבית אין איסור רק אכילה בלבד לכך לא תני לערבית במשנה

17. ספר שערים מצויינים בהלכה

מנחה (ע"י סי' רלב ס"ב) והטעם לזה דלא אסרו אלא אכילה, משום שמביאה לידי שינה, משא"כ בשאר הדברים, דהלילה ארוך ואין לחוש שמא לא יתפלל ויקרא ק"ש. אבל בחי' הרשב"א כתב דה"ה לתפלת ערבית שאם התחיל לאכול אינו מפסיק, שאינו מפסיק למילי דרבנן כל שיש שהות ביום או בלילה, אבל לכל מה שמחויב מדאורייתא מפסיק כגון לולב ושופר כו', וכיון שכן אפילו לק"ש מפסיקין ואפילו התחיל לאכול ואפילו איכא שהות וכו'. וכ"כ בר"ן לחלק בין דאורייתא

18. דף על הדף שבת דף ט עמוד ב

במשנה: לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה וכו' ולא לאכול וכו'. וכן נפסק להלכה (בסימן רלא) וכן מציינו איסור אכילה קודם נטילת לולב בשו"ע או"ח (סי' תרנב ס"ב) וגבי מקרא מגילה (סי' תרצ"ב) ובהדלקת נר חנוכה במג"א (סי' תרעב סק"ה) בשם מהרש"ל, ולא מציינו בש"ס ופוסקים איסור אכילה קודם תקיעת שופר.

וכתב הציץ אליעזר (ח"ז סימן לג - ח"ח סימן כא) דאף דמידת חסידות שלא לאכול מקודם וכמו שכתוב ברוקח (מובא בכף החיים סימן תרנב) מ"מ מדינא אין לאסור, ונהרא נהרא ופשטיה ובמקום שנהגו להחמיר ודאי שאין להקל בזה אבל מ"מ במקומות שנוהגים היתר אין למחות בידם ובפרט אם כוונתם לשמוע התקיעות ולהתפלל בישוב הדעת.

והטעם שיש להתיר לגבי תקיעת שופר יותר משאר מקומות מבואר בשו"ת התעוררות תשובה (להגר"ש סופר ז"ל) סימן רכה (ובנדפס לפי סדר או"ח הוא בסימן קמז) דמשום אימת הדין אין לחוש שישכח מלשמוע התקיעה, וכמו שהתירו לקרות לאור הנר ביוה"כ"פ ולא חיישינן שמא יטה כמבואר בה' שבת סימן ערה ע"כ.

19. שו"ע אורח חיים - סימן רס

(א) מצוה לרחוץ הגה - כל גופו. ואם א"א לו, ירחוץ (טור) פניו ידיו ורגליו בחמין בע"ש; ומצוה לחוץ הראש ולגלח הצפרנים בע"ש: הגה - ואם היו שערות ראשו גדולות, מצוה לגלחן (א"ז פ' אלו מגלחין). וכשנוטל צפרניו לא יטול אותן כסדרן. ויתחיל בשמאל, בקמיצה; ובימין, באצבע. וסימן לזה: דבהג"א, בשמאלו; ובדאג"ה, בימין

20. רמב"ם יד החזקה הלכות תפלה ונשיאת כפים פרק א

(ה) וכן תקנו שיהא מנין התפלות כמנין הקרבנות שתי תפלות בכל יום כנגד שני תמידין וכל יום שיש קרבן מוסף תקנו בו תפלה שלישיית כנגד קרבן מוסף ותפלה שהיא כנגד תמיד של בקר היא הנקראת תפלת השחר ותפלה שכנגד תמיד של בין הערבים היא הנקראת תפלת מנחה ותפלה שכנגד המוספין היא נקראת תפלת המוספין:

21. רש"י מסכת שבת דף ט עמוד ב

למאן דאמר תפלת ערבית רשות - במסכת ברכות (כז, ב), מפני שהיא כנגד הקטר חלבים ואימורים, שאין מעכבין כפרתן.

22. מרומי שדה מסכת שבת דף ט עמוד ב

שם, בגמ' למ"ד תפילת ערבית רשות כיון דשרי ליה המייניה כו'. פירש"י מפני שהוא כנגד הקטר חלבין ואימורים שאינם מעכבין כפרתן עכ"ל. מבואר דעת רש"י שלמ"ד תפלות אבות תקנום, באמת ס"ל שהוא חובה. אבל התוס' לא ס"ל הכי כמבואר כאן, וכבר ביארנו בהע"ש סי' ח' אות א' מחלוקת הגאונים ז"ל בזה:

23. תוספות מסכת שבת דף ט עמוד ב

הא לן והא להו - פי' בקונטרס בנייבבל היו חוגרים עצמם בחזוק וכ"מ בסמוך מדקאמר הני חברין בבלאי למ"ד תפלת ערבית רשות מכי שרא המייניה לא מטרחינן ליה ורבי חנינא שהיה בא"י היה אומר לתלמידיו שהיו מבבל ורב שהיה מבבל אומר לתלמידיו שהיו מא"י לפי שזרכן היה להתרחק שלא היו יכולין לעסוק כל כך בביתם וקשה דבפרק כיצד מברכין (שם דף מד.) בסופו קאמר רב חסדא אמר על הארץ ועל פירותיה ור' יוחנן אמר על הארץ ועל הפירות ואמר התם לא פליגי הא לן והא להו מתקיף לה רב נחמן ארב חסדא אינהו אכלי ואנן מברכינן ומאי פריך לימא רב חסדא אומר לתלמידיו שהיו מארץ ישראל וי"ל דקים ליה שבאותה שעה לא היו לפניו תלמידים מארץ ישראל.

24. חתם סופר מסכת שבת דף ט עמוד ב

הא לן והא להו. עמ"ש תוס' דתלמידי א"י היו לומדים בבבל נראה דהיינו מרב ושמואל ואילך ולא קודם לכן בימי התנאים עיין גיטין וי"ו ע"א פירש"י ד"ה מכי אתא רב לבבל ועפי"ז יובן קו' תוס' בביצה ה' ע"א אדר' יוסי ועיין תוס' קידושין למ"ד ע"א:

25. שו"ת חתם סופר חלק ה (חושן משפט) סימן ט

... בהא דשאינא קדמיכון, אודת/שמא צ"ל: אודות/גביר א', שבק חיים לכל חי. וציוה קודם מותו, ומינה אפטרופסים נאמנים. והפריש סך מסויים, להיות קרן קיימת. ומהפירות/בשו"ת ח"ס, הוצאת גראסמן, כתובה כאן המלה: יעשה/ דברים טובים לתיקון נשמתו, תהא צרורה בצ"ה. ופונקט א', לבחור יניק וחכים אחד. בחור וטוב, הראוי לעמוד בהיכל מלכו של עולם ית"ש. ללמוד וללמד, לשמור ולעשות. עד יצליח להוראה. ואותו היניק, לא יהי' פחות מכן עשר שנים, ולא יותר מכן ט"ו שנים. ולו יתן, לסיוע ללימוד תלמוד ופוסקים, סיוע סך: ב' מאות זהובי' בכל שנה. עד יגדל, ויהי' בן כ"ה שנים. ובתנאי כפול כמה פעמים, שירחוק גדוד וילמוד בישיבה חוץ למדינה דוקא. והטעם מפורש, כי איננו רואה במדינה עצמה, שום מקום מוכן מוצלח לישיבה, והרבצת תורה. ורשות, ניתן להאפטרופסי' לבחור הבחור ההוא. ועיין השגחתם יהי' עליו, שיעסוק רק בתורת ה' וביראתו כל היום. אלו דברי הצוואה כפי שהועתקה לפני. והנה האפטרופסים לא מצאו בן יותר מוכשר וחרף, כ"א בן ותיק, של רב א' מגאוני המדינה ההיא. ושלחו חוץ למדינה לישיבת גאון א', והתחבר עמו עוד יתום עני א', שנשתלח גם הוא לשם מחברת ת"ת. ושמשו החברים בישיבה שנה ומחצה. ובעו"ה, נטל העטרה, ונתמעטה כבוד התורה שם. וחזרו ב' הבחורים לביתם. ועתה, אין הרב מרוצה, להחזיר בנו לישיבה אחרת. באומרו: כבר התחכם על אותה הישיבה, כפי מסת פלפול התלמידים. והרב קיבל עליו, ללמוד עם שני הבחורים בעצמו, דרכי הפוסקים. באופן שבמשך חמשה שנים יעמיד אותם על הנסיון, בהוראת א"ח וי"ד. וביקש שהאפטרופסים יתנו סך ב' מאות זהובי' הנ"ל, לשני הבחורים ביחד, בנו והיתום. ולא יצאו עוד החוצה, לשמש לפני רב אחר בישיבה חוץ למדינה. ומעתה נפל ספק, אם יש רשות לעשות כן. כי לכאורה ירבה זכות הנודר ז"ל, להגדיל תורה ולהאדיר טובים השנים מן האחד. או אין להם רשות לשנות, ממה שצוה והקפיד דוקא שילכו חוץ למדינה. ע"כ תורף השאלה.

תשובה: ואנכי לא ידעתי, מה מצאתם בי למשש כליי וביתי ריקם. בעו"ה, אין לחם ואין שמלה מבוררת בהלכה. גם לשלחו למרחקים כ"כ. אך מה אעשה? רצון יראי ד' אעשה, ואענה. מה ישם ד' בפי, אותו אשמור לדבר. ויהי' לרצון אמרי פי. גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך. ריש דברים, נבאר אי יפה עשה. וקפידא רבה איכא, שצוה שיצאו דוקא ללמוד חוץ למדינה. (ב') אי כבר יצא ידי חובתו בשנה ומחצה. (ג') אי איכא תוספת זכות, במה שמספיקים שנים במעות המתוכן. (ד') אי רשאים לשנות. משום דהוה גזל בחור עני אחר, אשר הי' זוכה לשלחו חוץ למדינה וללמוד שם. (ה') אי איכא, משום מצוה לקיים דברי המת.

(א) פשוט יותר מביעא בכוחא, שיפה עשה. ומנהג אבותינו ורבותינו הקדמונים ניהג: שהרחיקו גדוד

מביתם. להרחיק עצמם מגעגועי אבותם ומדאגת אשה ובנים. ואפי' רבינו הקדוש, אשר כל ישראל השכימו

לפתחו, ושכיחי מתיבתא גבי' טפי, כמבואר פ"ב דנדה, דף י"ד ע"ב. מ"מ, פסיק לר"ש ברי', למיזל לבי רב

תריסר שני. כמבואר במס' כתו', ס"ב ע"ב. ואפי' מא"י לחו"ל, נדדו ללמוד תורה. אע"ג, שהי' שם בא"י

ישיבות. כמ"ש תוס' במס' שבת, ט"ת ע"ב, ד"ה: הא לן וכו'. ומה שהקשו שם מברכו', אינהו אכלי ואנן מברכי' תי' יפה, בקידושין,

ל' ע"א, בסוף הדיבור. וכונת תירוצם מבואר: שבני א"י שנתעכבו בכבל זמן זמנים, ואכלו שם מפירות בבל. הי' לו להודיע להם, נוסח

הברכה שמברכי' פה בבבל, ולא נוסח שיברכו כשיחזרו לביתם. משא"כ התרת חגורה במס' שבת, שפיר אמר לבני א"י שלומדי' לפניו,

כי לא שינו מלבושיהם, ונתעטפו ונתחגרו בחגורה של בני א"י. וגם בבבל, ע"כ אמר להם כאשר הם צריכים עתה. ומבואר מזה, שלא

נשאר שום תלמידים בעירם. כולם החליפו. אלו אזלו להתם, ואלו באו לכאן. דאל"ה, לא הי' לו להניח לומר, הדין הראוי לבני מדינתו.

משום נכרי הבא מארץ רחוקה. אלא ע"כ, חליפות למו. עיי' ברא"ש, ר"פ אשה שנתארמלה, סי' ה', מייתי ירושלמי: דר' אבהו שלח

ר"ח בר"י לטבר"י, אע"ג שר' אבהו גופי' הי' גדול ורב גובריה. ובספ"ק דמגלה, אמרי': גדול ת"ת, יותר מכבוד או"א. שהרי י"ד שנים שהי' יעקב אבינו נטמן בבהמ"ד של שם ועבר, לא נענש. וצ"ע? דלמא על אותן י"ד שנים ששמר אשה בבית לבן, לא נענש? דגדול פ"ו יותר מכיבוד או"א. וכן כתיב: ע"כ יעזוב אדם את או"א, ודבק באשתו. ועל י"ד שבבית עבר, נענש. דת"ת, אינו חביב ככיבוד או"א. וצ"ע לכאורה? וי"ל, דפ"ו הו"מ לקיים בביתו. ולולי שהוא גרם לעצמו, הבריחה מפני עשו. וראוי לקבל ע"ז קצת עונש. **משא"כ, לשמש בבהמ"ד של שם ועבר, א"א לקיים בביתו. אעפ"י שלמד, ושמש יצחק אביו כל ימיו. מ"מ, הא עדיף טפי. א"כ כיון דא"א לקיים בענין אחר, אפי' לא היה בורח מפני עשו, הי' ראוי לכך. א"כ, לא נענש על אלו י"ד שנים. ...**

צ"ע לכאורה, בתוס' ביצה, ה' ע"א, הא לן והא להו. שהקשו על ר' יוסי דעירובי', שהי' בא"י. ומאי קושי? דלמא ר' יוסי קאמר כן לתלמידיו, שהי' לפניו מבניי בבל. ועפ"י דברי התוס' קידושי', הנ"ל, י"ל קצת. אבל היותר נ"ל עפ"י דאית' **במס' גיטין, ו' ע"א, עשינו עצמינו בבבל כא"י לגטין, מכי אתא רב לבבל. פירש"י: וקבע ישיבה בסורא, ושמואל בנהרדעא. אבל מעיקרא לא.** אע"ג דמשגלה שנית, והחרש והמסגר עמו, לא פסקה תורה מהם, עכ"ל. **א"כ י"ל, כיון דלא הי' ישיבה בבבל בזמן המשנה, לא נדדו הלכו בני א"י בבבל ללמוד. אע"ג, דעכ"פ בניי בבל הלכו לא"י.** מ"מ כיון שעמדו לפני ר' יוסי בני א"י ג"כ, לא הי' לו לומר דינו לפני בניי בבל הבאים ממרחק, ולמישבק בניי אתרי', כמ"ש לעיל. ויפה הקשו תוס' ביצה. אבל במס' שבת וברכות, ובשאר דוכתא, הוה בתר דנקבעו ישיבות בבבל ע"י רב ושמואל, אזי החליפו מקומותם כמו שהוכחנו לעיל...

היוצא מזה, שיש לצאת ללמוד תורה, אפילו כשהאב גאון ורב גוברי' וישיבה בביתו. כיצחק אבינו, ורבינו תקדוש, ור' אבהו דירושלמי. מ"מ יש לילך למקום ישיבה אחרת. ומכ"ש כשאין ישיבה במדינה, שיש לנו ולנוע למקום דבוק חבירים, ופלפול תלמידים התגוני' יראי ה' ושומרי תורה. וכתורה עשה המצווה, וסיעות מרחמוהי יבדלו החיים מן המתים, אלה לחיי עולם.

26. תוספות מסכת שבת דף ט עמוד ב

בתספורת של בן אלעשה כו' - נראה דהכי הלכתא ושרי סעודה קטנה במנחה גדולה עד זמן תפלה ודוקא **סעודה גדולה כגון סעודת אירוסין ונשואין וסעודת מילה אסור** ודלא כרב אחא בר יעקב דאסר אפילו סעודה קטנה סמוך למנחה גדולה **דהלכה כלישנא קמא דסתם לן הש"ס ורב אשי שהוא בתראה סידר את הש"ס והלכתא כותיה לגבי רב אחא בר יעקב** ואמאי דאמר לקמן מאימתי התחלת דין אין להוכיח דמתניתין איירי בתחלת הדין דלא כרב אחא דאיכא למימר דקאי אאם התחילו אין מפסיקין ומיהו סמוך למנחה קטנה אסור אפילו סעודה קטנה ואם התחילו מפסיקין ואע"ג דהש"ס אי לאו דר' יהושע בן לוי הוה מוקי לה בסעודה קטנה וסמוך למנחה קטנה ואם התחילו אין מפסיקין ולא קי"ל כר' יהושע בן לוי כדאמר בפרק תפלת השחר (ברכות כה:): מ"מ כיון דמסיק סתם הש"ס הכי משמע דבהא דאם התחילו מפסיקין קיימא לן כוותיה ודוקא בהא דאמר דאסור לטעום אפילו פירות לא קיימא לן כוותיה.

27. ערוך השולחן אורח חיים סימן רלב

סעיף יד

ורבינו הרמ"א כתב על דברי רבינו הב"י שפסק כהרי"ף והרמב"ם דאפילו סעודה קטנה אסור ואפילו סמוך למנחה גדולה כתב וז"ל ויש חולקין וס"ל דסעודה קטנה מותר ואינו אסור רק בסעודת נשואין או מילה וי"א דאפילו סעודה גדולה סמוך למנחה גדולה מותר וי"א דסעודה קטנה אפילו סמוך למנחה קטנה מותר ונהגו להקל כשתי הסברות דהיינו בסעודה גדולה סמוך למנחה גדולה ובסעודה קטנה סמוך למנחה קטנה ואפשר הטעם משום דעכשיו קוראין לבהכ"נ לא חיישינן דילמא יפשע ולא יתפלל מיהו בסעודה גדולה יש להחמיר אפילו סמוך למנחה גדולה וכו' עכ"ל

ויש להבין דאי משום היתר קריאה לבהכ"נ א"כ למה הקיל רק בסמוך למנחה קטנה הא אפילו אחר מנחה קטנה יש היתר זה וצ"ל דבאמת כוונתו כן אך משום דבהשיטות הנזכרות לא הובא רק המקילים בסמוך למנחה קטנה אבל אחר שהגיע זמן מנחה קטנה אין שום טעם מקלת כמ"ש ועל זה כתב שנהגו כהמקילין שבהשיטות וכתב על זה טעם היתר לפי שקוראין לבהכ"נ אבל באמת לפי היתר הזה מותר גם אח"כ וכמו דנהגו עלמא:

סעיף טו

אבל באמת ההיתר הזה לא שייך עתה ברוב המקומות שאין קוראין לבהכ"נ במנחה ונלע"ד שהעולם סומכים על הירושלמי [שבת פ"א הל' ב'] שאומר שם על משנה זו אנן תנינן סמוך למנחה תני ר' חייא סמוך לחשיכה וכו' ר' חנניא אמר מתניתין בעמי הארץ מה דתני ר"ח בחבירין רבנן דקיסרין אמרי מתניתין כר' יהודה [דזמן מנחה עד פלג המנחה] מה דתני ר' חייא כרבנן [דזמן מנחה עד הערב] ולפי תירוץ זה ל"ק כלל על מנהגינו דהנה אנן נוהגין כרבנן דתפלת המנחה עד הערב ולכן עד סמוך לחשיכה מותר לאכול וכן כל המלאכות כמרחץ וגילוח ובורסקי ודין וגם מהש"ס שלנו אין סתירה לזה דנאמר דסוגיית הש"ס היא אליבא דר"י ולמה נעשה פלוגתא בין בבלי

לירושלמי וגם לתירוץ הקודם דמשנתינו היא לעמי הארץ ודרכי חייא לחבירין דהיינו ת"ח ג"כ א"ש דידוע דאין אנו מחזיקין עצמינו לעמי הארץ כמבואר בכמה מקומות [ורק לפ"ז לא אבין מה שייך בעמי הארץ שישבו בדיון אם לא דאבעלי דינים קאי או בערכאות שבסוריא כדאיתא ר"פ זה בורר ע"ש וגם התירוץ הראשון בירושלמי דהיינו סמוך למנחה והיינו סמוך לחשכה וגם הך דלא יצא החייט סמוך לחשכה זהו ג"כ סמוך למנחה ע"ש וזהו וודאי שלא כדרך הש"ס שלנו דו"ק]:

סעיף טז

ויש שאמרו התר אחר על מה שאנו אוכלים אחר זמן מנחה קטנה דכמו שנתבאר לעיל סי' פ"ט לעניין ללמוד קודם תפלת שחרית דאם מתפלל ביהידות אסור ללמוד דשמא אתי לאמשוכי ויעבור זמן תפלה אבל ברגיל להתפלל בבהכ"נ מותר וה"נ כן הוא דזה שאסרו בכל הדברים זהו במתפלל מנחה ביהידות אבל במתפלל במניין הלא כשיתאסף המניין בהכרח שלא ישכח להתפלל [עמג"א סק"ח בשם מהרי"ו] ובוודאי סברא גדולה היא ולכן מי שאינו מתפלל מנחה בציבור וודאי מחוייב להתפלל מנחה קודם אכילתו בזמן סמוך למנחה קטנה וכ"ש אחר זמן זה אבל המתפלל בציבור יכול לסמוך על ההתירים שכתבנו:

1. הערות הגרי"ש אלישיב מסכת שבת דף ט עמוד ב

(ה) ומאימתי התחלת אכילה וכו' ור"ח אמר משיתיר חגורה. והנה נחלקו גדולי הפוסקים, דהשבות יעקב (ח"א סי' ל"ז), דן במי שלא היה לו שמן זית להדלקת נר חנוכה, ודיבך גרות שעה לצורך ההדלקה. (ועדיין לא הדליק). ושוב הביאו לו שמן זית, [שהוא מצוה מן המובחר]. והנדון אם ימשוך ידיו מהנרות שעה וידליק בשמן זית או לא, ופסק השב"י דידליק הנרות שעה, ומייתי לה מגמ' דידן דאמרי' דמכי התיר חגורתו חשיב התחלת הסעודה, וא"כ חזי' דאף שלא התחיל הסעודה עצמה, רק הכין עצמו לסעודה חשיב התחלה, וה"נ מכי הכין את הנרות חשיב התחלה, וא"כ הוי ביזוי מצוה לעזוב את המצוה אחר שהתחיל בה לקיימה באחרת.

ואף שהוא לצורך הידור מצוה אסור לעזוב המצוה באמצע, והוכיח כן מהא דיומא (דף ז א) דדנו אי טומאה הותרה בציבור או רק דחוויה, ואמרי' דבהיה עומד ומקריב את מנחת העומר ונטמאה (באמצע העבודה) אומר ומביא אחרת תחתיה, משום דטומאה דחוויה בצבור, [וכיון דאפשר באחרת לא דחי], ומבו' מזה דאי הוי טומאה הותרה בצבור, לא היינו מביאים אחרת תחתיה, והיה גומר הקרבתו במנחה הטמאה, ולכאו' אף א"נ דטומאה הותרה בצבור, עכ"פ בודאי יש הידור בטהורה, ומ"ט לא יביאו אחרת, וע"כ דלצורך הידור אין מפסיקים ומחליפים את המצוה, אחר שהתחיל בה, וה"נ בנר חנוכה אחר שכבר הכין הנרות אין מחליפין משום הידור מצוה.

אמנם החכם צבי (סי' מ"ה) חלק ע"ז, וכ' דלא דמי כלל להא דיומא, דהתם כבר התחיל בהקרבה עצמה, וע"כ אמרי' דלא יפסיק משום הידור, אבל כאן דרק הדביק והכין את הנרות ולא התחיל את המצוה, בודאי ידליק בשמן זית המהודר יותר, וכן הסכימו האחרונים כהחכ"צ.

ומשמע מדברי החכ"צ דביסוד דברי השב"י אף הוא מודה דאם כבר התחיל את המצוה, אסור לו להפסיק ולהחליף להידור יותר, וכדמוכח מגמ' דיומא, ולפ"ז נפיק דבאופן שבירך על אתרוג שאינו מהודר, אסור לו ליקח אתרוג מהודר לנענועים (שבהלל) ואפי' לפ"ד החכ"צ, כיון דכבר התחיל במצוה, (אא"כ נימא דהנענועים הוא חלק אחר ואינו המשך של עצם מצוות הנטילה).

אמנם באמת עיקר ראית השב"י צ"ב, דמה ענין מצוה להקרבת מנחה שנטמאה, המבואר ביומא הנ"ל, דבמנחה, אם יעזוב מנחה זו ויקח אחרת הלא יש כאן הפסד קדשים, וע"כ אמרי' דלא יעזוב המנחה, (אם הותרה בציבור), אבל במצוה מאי איכפ"ל אם יעזוב נרות אלו וידליק באחרות, איזה הפסד יש בדבר, ומאי איכפ"ל שיעזוב השאינו מהודר ויעשה במהודרמג.

ולא דמי כלל להא דסוגיין דאם התחילו אין מפסיקין, דהכא הוא רק ענין של חשש שמא ישכח להתפלל, ובוה אמרי' דאם התחיל לא הטריחוהו להפסיק, אבל בודאי שהוא מחייב להתפלל כדינו, ואין כאן שום קולא וחסרון בעצם התפלה משום דאינו מפסיק, אבל באופן שהתחיל בדבר שאינו מהודר מהי"ת דנימא דמשום דהתחיל יפסיד מעלת ההידור.

2. ספר שערים מצויינים בהלכה

ואם התחילו אין מפסיקין וכו'. פרש"י אלא יגמור ואח"כ מתפלל וכו'. ובגמרא בעי מאימתי התחלת סעודה משיטול ידיו, משיתיר החגורה. ומכאן מביא בשו"ת שבות יעקב (סי' לז), באחד שדרכו להדליק נר חנוכה בשמן זית, ובלילה אחת כשכא להדליק בזמנו לא מצא שמן זית בביתו, והתחיל להכין להדליק בנרות שעווה ולאחר שהכניס ותחב אותם במנורה, הביאו לו שמן זית, ופסק דיגמור המצוה בנרות שעווה שהכין, ומסתייע מדינא דהכא, דתנן אם התחילו אין מפסיקין. ונ"ל שיש לדחות, דכאן שהתחיל אינו מאבד המצוה, אלא שיאחר אותה על זמן קצר, לכן אין מטריחין אותו, אבל כשידליק בנרות שעווה, אז לא יוכל להדליק עוה"פ בנרות שמן זית, ואיבד ההידור מצוה, דשמן זית מצוה מן המובחר.

3. בני יששכר מאמרי השבתות מאמר ו - נר שבת

1) משנה [שבת ט ב] לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה ולא יכנס אדם לא למרחץ ולא לבורסקי ולא לאכול ולא לדין. עיין ברש"י והרמב"ם והרע"ב דנקט כל הנהו בכאן אידי דבעי למיתני לא יצא החייט במחטו וכו', והנה בודאי האמת הוא כן, אבל אעפ"כ יקשה לפירושם הא דדקדק הרמב"ם דהוה ליה לשנות לא יצא החייט במוקדם ואחר כך למיתני כל הנהו באגב, ונ"ל דנקט כל הנהו בכאן אצל שבת לרמז לנו דכל הנהו מצותן בערב שבת, לגלח השערות מצוה בערב שבת כענין שמגלחין לכבוד המלך כדאשכחן ביוסף ויגלח וכו' ויבא אל פרעה [בראשית מא יד] (ושבת נקרא מלכתא [ב"ק לב ב]), ולפי סוד, השערות רומזין לדינים [פע"ח שער הברכות פ"ו] ובשבת כל שולטני רוגזין ומארי דדינין כלהו ערקין ואתעברו מינה ולית שולטנא אחרא בכולהו עלמין [זוה"ק ח"ב קל"ה ע"א], מרחץ מצוה לרחוץ בערב שבת להעביר הזוהמא מן עובדין דחול, ועפ"י הסוד ידוע מדברי מרן האריז"ל [פע"ח שער השבת פ"ג], בורסקי מקום עיבוד העורות הוא דבר שיכול להתקלקל במהרה, מצוה לעיין בערב שבת שלא יצטרך לעיין בשבת ויבא לידי צער ח"ו ולפעמים לידי חילול שבת.

ויש למשכיל להעמיק בדבר, דידוע על ידי חטא אדם הראשון שהיה בערב שבת [ע"ח שער ל"ו פ"ב]

נתחלף כתנות אור בעור [ב"ר פ"כ י"ב], עיין בשל"ה בתולדות אדם בפירושו הברייתא שלא יכתוב אלפי"ן עייני"ן עייני"ן אלפי"ן [שבת קג ב] עיי"ש שמסיק אשר יותר תגדל מעלתו לעתיד ב"ב כשנתקן עבודתו מה שאנו עובדין כעת בבחינת כתנות עור ואעפ"כ יתהפך לאור, הנה תגדל מעלתו יותר מן קודם החטא שהיה כתנות אור, והנה זה נקרא עיבוד העורות, והנה שבת הוא יום שכולו אור ולא נאמר בו ויהי ערב במעשה בראשית, ואור הראשון שימש אז ל"ו שעות מנין אל"ה אלף ל"ה מנין ה' פעמים או"ר הנאמר במעשה בראשית, על כן תיקנו חז"ל למצוה נרות שבת (ותיקנו לברך אשר קדשנו במצותיו וצונו, והיכן צונו שאל אביך ויגדך, אביך הראשון אדם קדמא, ויגדך אשר קודם החטא היה גם הגוף אור היינו ספירי כמלאכי מרום וזהו כתנות אור ואח"כ על ידי החטא נעשה הגוף מוגשם כתנות עור). והנה נצטוינו להפוך עור לאור על ידי אור תורה ומצות אשר בתורה נגנו האור הראשון, ובפרט בשבת יום האור אשר שימש בו האור הראשון ולא נגנו עד מוצאי שבת, על כן שבת הוא יומא דאורייתא [זוה"ק ח"ג צ"ה ע"א] אשר בה נגנו האור, וזהו וצונו להדליק נר שבת, שצונו להדליק נר של שבת שהיה מאיר בשבת בראשית אור קדמא, וגם הגוף של האדם היה כתנות אור, ועל ידי החטא נגנו האור והגוף נתהפך לכתנות עור, וצונו השי"ת להדליק נר של שבת ע"י התורה, והשבת הוא יומא דאורייתא שוב יתהפך אור בעד עור, ע"כ לרמז זה, המצוה בערב שבת לעיין בעיבוד העורות ואחר כך להדליק האור נר שבת (ובזה תתבונן מה שאמרו רז"ל אלמלי שמרו ישראל את השבת מיד נגאלין [מדרש תהלים צ"ה], כי היה מתהפך העור לאור), ואתה תבין והרחב הדברים כרצונך.